

УДК 341.6; 341.9

Н.В. Камінська

ORCID: [0000-0002-7239-8893](https://orcid.org/0000-0002-7239-8893)

ПРАВО НА КОМПЕНСАЦІЮ: АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ, ЗАКОНОДАВЧІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена з'ясуванню полісемічної природи і сутності права на компенсацію, основоположної категорії «компенсація», аналізу теоретичних конструкцій і законодавчої бази, а врахуванням реалій сьогодення, насамперед правового режиму воєнного стану, що зумовлює виокремлення нагальних теоретичних і практичних проблем забезпечення права на компенсацію. Наголошено, що розкриття природи, сутності й змісту понять «компенсація», «право на компенсацію» дозволяє стверджувати про їх полісемічність, міжгалузеву і міждисциплінарну природу, дихотомію, включаючи публічно-правові й приватно-правові аспекти регламентації та реалізації, захисту та охорони, відновлення або сприяння відновлення у разі порушення. Спостерігається багатозначне трактування, відсутність уніфікованих підходів до визначення, розкриття змістовних ознак і характеристик, на законодавчому рівні, відповідній судовій та іншій правозастосовній практиці поширене узагальнене або розширене трактування компенсації, передбачено право на відшкодування майнової та моральної шкоди. Право на компенсацію може бути як індивідуальним, так і колективним, його аналіз потребує співставлення з правом на відшкодування, правом на захист, правом на справедливий суд, доступ до правосуддя іншими гарантованими на конституційному і міжнародно-правовому рівнях правами.

Агресія росії проти України з масштабними втратами підкреслює невідкладність пошуку оптимальних способів і процедур реалізації права на компенсацію, механізмів забезпечення тощо. Підкреслено, що поєднання національних і міжнародних механізмів є ключовим для забезпечення ефективності компенсацій, оскільки дозволяє поєднати оперативність національних виплат з потенційними репараційними претензіями до держави-агресорки. Належна реалізація права на компенсацію, відшкодування заподіяних збитків у воєнний час вбачаються як дієвим економічним інструментом компенсації та відновлення, так і способом захисту прав людини, відновлення і забезпечення соціальної справедливості. Тобто право на компенсацію за заподіяні збитки внаслідок агресії становить прояв суспільної і державної відповідальності, необхідну складову післявоєнного відновлення, стабілізації правового і суспільного порядку. Це зумовлює розвиток і забезпечення ефективного функціонування спеціальних національних і міжнародних механізмів, що поєднують організаційні, інституційні, фінансові, правові, судові та інші компенсаційні інструменти.

Ключові слова: компенсація, право на компенсацію, право на відшкодування, право на захист, законодавство, міжнародне право, цивільно-правова відповідальність, міжнародна відповідальність, публічне право, приватне право, захист прав і свобод, відшкодування збитків, воєнний стан, агресія, зруйноване майно, забезпечення.

DOI 10.34079/2518-1319 -2026-16-31-130-139

Постановка проблеми. У сучасній правничій науці спостерігається значна модернізація поняттєво-категорійного апарату, правничої термінології, що зумовлено у тому числі тенденціями суспільного і державного розвитку, проблемами забезпечення

прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану, необхідністю удосконалення законодавства і процесу правореалізації. З 2014 року, а особливо з 2022 року через агресію російської федерації проти України спостерігаємо не лише масові порушення й обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, міжнародних зобов'язань, а також фактично найбільші у ХХІ столітті руйнування об'єктів різних форм власності, об'єктів критичної інфраструктури, масові вбивства, примусове вивезення українських дітей, загалом вчинення діянь, що підпадають під ознаки злочинів проти людяності, воєнних та інших злочинів.

У різних галузях права і науки передбачено компенсційні механізми, право на відшкодування або на компенсацію, поряд з правом на захист, на звернення, на справедливий суд, на доступ до правосуддя та ін., існує відповідна нормативно-правова та інституційна основа їх забезпечення. Проте ці питання відзначаються динамікою, певними прогалинами чи суперечностями, що потребують належної уваги науковців, експертів, державотворців, громадянського суспільства.

Метою дослідження є з'ясування полісемічної природи і сутності права на компенсацію, основоположної категорії «компенсація», аналіз теоретичних конструкцій і законодавчої бази, а врахуванням реалій сьогодення, насамперед правового режиму воєнного стану, зумовлює виокремлення нагальних проблем забезпечення права на компенсацію.

Реалізація заявленої мети і відповідних завдань ґрунтується на використанні загальнонаукових і спеціально-правових методів пізнання (діалектичний, гносеологічний, онтологічний, феноменологічний, герменевтичний, системно-структурний, структурно-функціональний, праксеологічний, порівняльно-правовий, правової семіотики і стратегування тощо), комплексних методологічних підходів, а також принципів об'єктивності, наукової обґрунтованості, системності, міждисциплінарності й ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто підкреслити, що наукова проблематика право на відшкодування або на компенсацію у загальному вигляді донедавна становила предмет наукових пошуків переважно у приватно-правових дослідженнях (І. Спасибо-Фатєєва, І. Безклубий, О. Клименко, В. Примак, В. Надьон, О. Рубан та ін.), у контексті відшкодування збитків чи усунення заподіяної шкоди кримінальним правопорушенням (Ю. Баулін, О. Горох, І. Жаровська, О. Козаченко, Л. Єсіпова, А. Стебелев, О. Яновська та ін.), рідше у господарському та адміністративному процесах (О. Муза, О. Беяневич, М. Пожидаєва, В. Тимошук та ін.), наприклад стосовно відшкодування витрат на професійну правничу допомогу. Юристи-міжнародники не часто вдавались до розкриття аспектів забезпечення права на компенсацію, зазвичай зверталась увага на відшкодування збитків під час війни або іншого збройного конфлікту. Агресія проти України і необхідність пошуку способів притягнення до відповідальності, процедур та інструментів компенсційного характеру зумовили зростаючу наукову зацікавленість, зокрема, доцільно виокремити напрацювання у даному напрямі О. Задорожного, В. Василенка, В. Базова, В. Мицика, О. Буткевич, М. Буроменського, Н. Малишевої, М. Медведєвої, В. Гутника, С. Карвацької, Т. Сироїд, І. Нуруллаєва, А. Андрейківа, В. Демиденка, А. Філіппова, О. Шпакович, Д. Ясіна). На наше переконання, варто зосередитись, насамперед, на поняття, сутнісних характеристиках компенсації, права на компенсацію задля розуміння основних теоретичних постулатів, практичних векторів належного його забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання категорії «компенсація» спостерігається у філософії, педагогіці, медицині, біології, психології, політології, соціології, культурології, літературознавстві, релігії тощо. Відповідно

можна погодитись з О. Попович у тому, що «для відтворення механізму функціонування суспільства та культури в ньому, науковий концепт компенсації має значний евристичний потенціал, ще не використаний повною мірою... Порівняльний аналіз концепцій компенсації в психології, психоаналізі, науках про культуру засвідчує, що компенсація є «ядром» поняття цілісної особистості, а ідеї компенсації відводиться домінуюча роль. ... На сьогодні поняття «компенсація» розуміється як процес врівноваження окремих функцій певної системи (природи, соціуму, культури та ін.), що дозволяє зберегти її цілісність і рівновагу» (Попович, 2013).

На наш погляд, остання теза підкреслює багатогранну сутність, полісемічність явища і категорії «компенсація», на цій основі сегментацію у численних наукових дискурсах, відображення у правничих і соціально-філософських, інших студіях, концентруючись насамперед на цілісному сприйнятті й трактуванні поняття, змісту, різновидів, специфіки регламентації і механізмів належної реалізації.

Словникові та енциклопедичні видання містять загальні визначення компенсації, зводячись до доволі абстрактного підходу, згідно до яким демонструється основна її сутність – врівноваження або відшкодування. Наприклад, зустрічаються наступні трактування компенсації: 1) відшкодування, зрівноважування, винагорода за що-небудь, а також сума, яку сплачують як відшкодування, винагороду; покриття витрат, утрат; компенсація, компенсація витрат; 2) вирівнювання порушених функцій в організмі, заміна пошкоджених або загинувших клітин тощо (у медицині) (Словник.ua). Також цікава наукова позиція відображена у словнику з конфліктології: компенсація – «прагнення особи витіснити зі свідомості комплекс неповноцінності за рахунок цілеспрямованого розвитку фізичних або психічних функцій, які призводять до переживання почуття адекватності. Онтогентично найпізніший і найскладніший захисний механізм, що використовується, як правило, свідомо.» (Конфліктологія. Словник, 2012).

Особливо відзначимо пильну увагу у науці міжнародного права до досліджуваної категорії. Так, у тритомному енциклопедичному виданні запропоновано таке розуміння компенсації – у міжнародному праві форма матеріальної відповідальності, найпоширеніша у міжнародній практиці форма фінансового відшкодування шкоди, заподіяної міжнародно-протиправним діянням, тією мірою, якою така шкода не була відшкодована реституцією (Енциклопедія міжнародного права, 2017, с. 640). Загальні правила і процедури виплати компенсації містяться у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 року, Статтях про відповідальність міжнародних організацій 2011 року, а також у спеціальних конвенціях та інших міжнародних договорах. Право на компенсацію розглядається загально визнаною нормою міжнародного права, поширена практика вирішення компенсаційних питань за взаємною згодою, що підтверджується у міжнародному морському праві, міжнародному повітряному праві, праві зовнішніх зносин. У міжнародній судовій практиці підкреслювалось, що основна концепція відшкодування шкоди полягає у відшкодуванні завданих збитків, виплаті встановленої у судовому порядку компенсації за протиправні діяння. Засоби судового захисту мають відповідати заподіяним збиткам, щоб потерпіла сторона могла отримати повне відшкодування. (Енциклопедія міжнародного права, 2017).

На наш погляд, специфікою відзначається право на компенсацію, право на відшкодування у міжнародному кримінальному праві, міжнародному гуманітарному праві, міжнародному екологічному праві, міжнародному економічному праві, праві міжнародної безпеки. Власне відповідні теоретичні й практичні аспекти можуть бути розглянуті в окремих наукових дослідженнях.

Слід констатувати, що у законодавстві України власне на законодавчому рівні, так

само і на підзаконному рівні, знаходимо узагальнене або розширене трактування компенсації. У першому випадку йдеться про процес, процедури чи порядок відшкодування; в другому варіанті конкретизується сфері або форма такого відшкодування. Зокрема, Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 № 1667-IX встановлено: «компенсація – сума грошових коштів, що підлягає виплаті у випадках, передбачених цим Законом або договором, стороною якого є резидент Дія Сіті»; за Законом України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 № 808-IX «компенсація – відшкодування витрат державного замовника, пов'язаних із закупівлею товарів, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом, що надається відповідно до компенсаційного (офсетного) договору державі Україна»; за Законом України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» від 17.04.2014 № 1223-VII «компенсація – відшкодування державою депортованій особі матеріальної шкоди, заподіяної внаслідок депортації»; у Постанові Кабінету Міністрів України «Питання використання у 2006 році коштів державного бюджету, які виділяються виробникам лікарських засобів для компенсації додаткових витрат, пов'язаних із зміною ставки акцизного збору на спирт етиловий» від 13.03.2006 № 275 «компенсація – відшкодування з державного бюджету додаткових витрат»; Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення» від 01.06.2020 № 450 «компенсація – відшкодування надавачу соціальних послуг вартості наданих ним соціальних послуг шляхом соціального замовлення»; Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку укладення компенсаційних (офсетних) договорів та видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами» від 20.04.2011 № 432 «компенсація – відшкодування витрат державного замовника, пов'язаних із закупівлею за імпортом продукції оборонного призначення на суму, що перевищує 5 млн. євро, яке надається відповідно до офсетного договору державі Україна» (Компенсація. Законодавство України).

У свою чергу, низка положень Цивільного кодексу України 2003 року регламентують відносини у визначеному напрямі. Так, ст. 22 передбачає, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування; особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав (ст. 23); моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини (ст. 1167) та ін. Аналогічні норми про відшкодування матеріальних збитків закріплено у статтях 358, 364, 432, 597¹³, частинах першій і третій ст. 1195 та інших нормах кодексу, встановивши нормативно-правову основу цивільно-правової відповідальності. (Цивільний кодекс України, 2003).

Поряд з цим, право на відшкодування майнової та моральної шкоди врегульовано Законами України «Про захист прав споживачів» 1991 р., «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» 2001 р., «Про захист населення від інфекційних хвороб» 2000 р., «Про психіатричну допомогу» 2000 р., Основами законодавства України про охорону здоров'я 1992 р. тощо.

Особливо цікавим, на наше переконання, є аналіз Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 року №2923-IX. Тут у ст.1

закріплено визначення термінів, включно, «компенсація за пошкоджений/знищений об'єкт нерухомого майна: а) виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна з метою його відновлення та/або надання будівельної продукції для виконання таких робіт; а-1) надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті нерухомого майна з метою його відновлення та/або придбання будівельної продукції для виконання таких робіт; а-2) надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації за придбану ним будівельну продукцію та/або виконані ним ремонтні роботи на пошкодженому об'єкті нерухомого майна за власні кошти; б) надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку; в) фінансування придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку ... з використанням житлового сертифіката; г) передача у власність отримувачу компенсації об'єкта нерухомого майна, відновленого в рамках реалізації місцевих програм відновлення на заміну знищеного об'єкта нерухомого майна». Далі визначено отримувачів компенсації за пошкоджені/знищені об'єкти нерухомого майна – 1) фізичні особи - громадяни України; 2) об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, управителі багатоквартирних будинків, житлово-будівельні (житлові) кооперативи у разі отримання компенсації за пошкоджене спільне майно багатоквартирного будинку. (Закон України, №2923-ІХ від 23.02.2023)

Тут доцільною є згадка про наукову позицію, викладену у монографії «Трактат про компенсацію в праві» (2026). Концепт «компенсація» розуміється як суміжне з відшкодуванням поняття, часто у контексті захисту чи відповідальності або як платіж; як дія, схожа зі стягненням збитків або відшкодуванням шкоди, і як певна сума, що становить ці збитки або сплату за завдану шкоду. Тобто це дія або спосіб покращення /відновлення майнового становища особи та як певний розмір коштів (Трактат про компенсацію в праві, 2026.). Можна погодитись з наведеними авторами видання визначальними засадами, ознаками, суміжними поняттями й категоріями, зокрема, компенсація пов'язана з компенсаційною функцією і загальною засадою справедливості, що становлять основоположні характеристики цивільно-правового регулювання і цивільно-правової відповідальності.

Власне полісемічність і багатогранність компенсації підтверджує судова практика українських судів, йдеться про договірні, деліктні, речові, корпоративні, спадкові й інші, а також у трудові, екологічні, кримінальні, цивільно-процесуальні правовідносини. Так само практика Європейського суду з прав людини диференціюється змістовне навантаження категорій «компенсація», «відшкодування».

Активно українські вчені розвивають доктринальну базу щодо компенсаційного механізму як засобу реалізації міжнародно-правової відповідальності росії за шкоду, завдану внаслідок її збройної агресії проти України; міжнародно-правовий режим контрзаходів у формі передачі Україні російських активів, спрямування заморожених російських активів на користь України, «репараційного кредиту», Претензійної комісії для України, Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України (Малишева, 2024; Камінська, 2024; Медведева, 2024). Підготовлено низку дисертаційних праць, зокрема, Йосипов А.А. на тему «Адміністративно-правове регулювання відшкодування шкоди, завданої майну громадян унаслідок збройної агресії» (2025), Мудра І.Р. на тему «Інституційні та правові механізми відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної

агресії» (2025) та ін. Так, перший зі згаданих авторів зауважує, що формування дієвого механізму компенсації шкоди, завданої майну громадян унаслідок збройної агресії, залежить від чіткої нормативної бази і спеціальних процедур, що забезпечують оперативне відшкодування. Актуальними залишаються проблеми визначення суб'єкта відповідальності, порядку доказування та реального виконання рішень, оскільки часто відсутній персоналізований такий суб'єкт, неможливо встановити конкретних винних у її заподіянні, що зумовлює застосування публічно-правових механізмів компенсації, здатних забезпечити відновлення прав потерпілих незалежно від можливості стягнення з конкретних винних осіб. Тому А. Йосипов пропонує адміністративно-правовий підхід, створення особливих компенсаційних процедур, що відрізняються від цивільного судового стягнення та мають характер соціального захисту населення (Йосипов, 2025). На наше переконання, варто не обмежуватись виключно названим галузевим підходом, з огляду на міжгалузевий характер збитків, відповідальності й порядку компенсацій.

Значущим є внесок експертів і адвокатів, наприклад в аналітичному дослідженні «Національні механізми відшкодування шкоди: досвід громад» І. Городиський, М. Бем, С. Косаревич та ін. автори акцентують на актуальній оцінці ефективності політики в сфері відшкодування збитків та відновлення, враховуючи безпрецедентні руйнування через повномасштабну війну, що призвела до серйозних викликів для держави щодо відновлення і компенсації постраждалим у великих масштабах (Компенсація для України, Центр Дністрянського).

Потерпілі мають право на компенсацію ще в межах різних проваджень (цивільних, кримінальних, адміністративних), ефективність існуючих механізмів залежить від належного доказування шкоди та практичної здатності держави забезпечити виконання судових рішень. Крім того, процес відшкодування шкоди є надзвичайно складним, оскільки потребує спеціальних процедур фіксації, збору доказів і доведення розміру збитків, що ускладнює реалізацію права на компенсацію у звичайному цивільно-правовому порядку, і водночас обґрунтовує створення комплексних національних та міжнародних механізмів відшкодування. (Камінська, 2026).

Зміст шкоди, завданої агресією, вирізняється масовим характером збитків, що охоплюють велику кількість осіб і територій, а також структурним змістом, що включає не лише майнові втрати, але й порушення базових потреб людини (житло, соціальні послуги, доступ до освіти та медичної допомоги і т.д.). Тобто відшкодування не може здійснюватися виключно за загальними цивільно-правовими правилами відповідальності особи за завдані збитки. Фактично класичний принцип – «збитки відшкодовує той, хто їх завдав» – не працює у ситуації воєнних злочинів проти населення. Тому як вже зазначалось, шкода від агресії вимагає публічно-правового механізму відшкодування, що покладає відповідальність на державу-агресорку, а у випадку відсутності можливості – на державу, що зазнала нападу, як на тимчасового гаранта компенсації. Важливим є комплексний і системний характер компенсаційних процедур і механізмів як стосовно відшкодування збитків окремим громадянам, так і притягнення держави-агресорки до відповідальності, компенсація є не лише способом відновлення прав потерпілих, але й інструментом відновлення справедливості у постконфліктних суспільствах, попередження вчинення воєнних злочинів та агресії в майбутньому (Камінська, 2026, Камінська, 2025).

Висновки. Наукова проблематика, пов'язана з категоріями «компенсація», «право на компенсацію», співставлення з правом на відшкодування, правом на захист, іншими гарантованими на конституційному і міжнародно-правовому рівнях правами, безумовно, є актуальною і недостатньо дослідженою. Міжгалузєва і міждисциплінарна природа компенсації, права на компенсацію підтверджує їх полісемічну природу і сутність,

необхідність багатозначного трактування, відсутність уніфікованих підходів до визначення, розкриття змістовних ознак і характеристик, типологізації і механізмів реалізації. Це відображено і у законодавстві України, відповідній судовій та іншій правозастосовній практиці. У згаданих нормативно-правових актах – Цивільному кодексі України, Законах України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про оборонні закупівлі», «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою», «Про захист прав споживачів», «Про захист населення від інфекційних хвороб», Основах законодавства України про охорону здоров'я, підзаконних нормативно-правових актах, а особливо у Законі України 2923-ІХ – спостерігається узагальнене або розширене трактування компенсації, передбачено право на відшкодування майнової та моральної шкоди. Власне право на компенсацію, на наше переконання, відзначається дихотомічною природою, включаючи публічно-правові й приватно-правові аспекти його регламентації та реалізації, захисту та охорони, відновлення або сприяння відновлення у разі порушення. Це право може бути як індивідуальним, так і колективним.

Агресія росії проти України з відповідними масштабними і жахливими втратами підкреслює невідкладність пошуку оптимальних способів і процедур реалізації права на компенсацію, вивчення його змісту і механізмів забезпечення, юрисдикційних особливостей тощо. Тому не варто не обмежуватись виключно окремими галузевими підходами, з огляду на характер збитків, відповідальності й порядку компенсацій. Отже, поєднання національних і міжнародних механізмів є ключовим для забезпечення ефективності компенсацій, оскільки дозволяє поєднати оперативність національних виплат з потенційними репараційними претензіями до держави-агресорки. Належна реалізація права на компенсацію, відшкодування заподіяних збитків у воєнний час вбачаються як дієвим економічним інструментом компенсації та відновлення, так і способом захисту прав людини, відновлення і забезпечення соціальної справедливості. Тобто право на компенсацію за заподіяні збитки внаслідок агресії фактично становить прояв суспільної і державної відповідальності, необхідну складову післявоєнного відновлення, стабілізації правового і суспільного порядку. Це зумовлює розвиток і забезпечення ефективного функціонування спеціальних національних і міжнародних механізмів, що поєднують організаційні, фінансові, правові, судові та інші компенсаційні інструменти. Вищевикладене окреслює власне і майбутні напрями перспективних і невідкладних наукових досліджень.

Бібліографічний список

- Енциклопедія міжнародного права, 2017 : у 3 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 2. Е—Л. Київ : Академ періодика. 928 с.
- Закон України Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України №2923-ІХ. від 23.02.2023 р. Верховна Рада України [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>>
- Йосипов, А.А., 2025. Адміністративно-правове регулювання відшкодування шкоди, завданої майну громадян унаслідок збройної агресії. Кандидат наук. Дисертація. Київ, 233 с.
- Камінська, Н.В., 2024. Міжнародно-правовий режим контрзаходів у формі передачі

- Україні російських активів: теоретичні й практичні аспекти. *Право України*, №3. С. 9-20. <https://doi.org/10.33498/louu-2024-03>
- Камінська, Н.В., Камінська, А.А., 2025. Мир і безпека як фундаментальні цінності в умовах трансформації міжнародного і конституційного правопорядків. *Migration & Law*. Vol.5 С. 69-86. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-5-4-69-86>
- Камінська, Н., 2026. Право на справедливий суд, право на доступ до правосуддя і право на компенсацію: проблеми концептуалізації та реалізації в умовах воєнного стану. *Pro Dignitate humana: кол. монографія / за ред. проф. Білоцького С.Д.* Київ, Одеса. С.83-102
- Компенсація. Законодавство України. Верхована Рада України [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/12874?dark=1>>
- Компенсація для України: підсумки третього року роботи зі створення механізмів відшкодування / Центр Дністрянського [онлайн]. Доступно: <<https://dc.org.ua/news/kompensaciya-dlya-ukrayiny-pidsumky-tretogo-roku-roboty-zi-stvorennya-mehanizmv-vidshkoduvannya>>
- Конфліктологія. Словник, 2012 / за заг. ред. О.Г. Колба і А.І, Буймістера. Київ - Переяслав-Хмельницький "Видавництво КСВ». 592 с.
- Малишева, Н., 2024. Міжнародний компенсаційний механізм спрямування заморожених російських активів на користь України: можливості створення, правові проблеми та шляхи їх подолання. *Правова держава*, Вип. 35. С. 426-441
- Попович, О.В., 2013. Зміст поняття «компенсація»: наближення до цілісного бачення. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 17(1), 81-85 [онлайн]. Доступно: <<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/288>>
- Словник..ua. Компенсація [онлайн]. Доступно: <<https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>>
- Трактат про компенсацію в праві, 2026, монографія/ за загальною редакцією: Спасибо-Фатєєва І.В. Вид-во: ЕКУС. 544 с.
- Цивільний кодекс України, 2003. Верховна Рада України [онлайн]. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>>
- Andreikiv, A., 2025. Internationalization of hybrid aggression by the russian federation: legal qualification of third-state involvement and the transformation of the concept of aggression in international law. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, № 3(4). P.343-349. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.49>

References

- Entsyklopediia mizhnarodnoho prava, 2017 : u 3 t. [Encyclopedia of International Law]/ redkol.: Yu.S. Shemshuchenko, V.N. Denysov (spivholovy) ta in.; Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. Т. 2. Е—L. Kyiv : Akadem periodyka. 928 s.
- Verkhovna Rada Ukrainy Zakon Ukrainy Pro kompensatsiiu za poshkodzhennia ta znyshchennia okremykh katehorii obiektiv nerukhomoho maina vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy ta Derzhavnyi reiestr maina, poshkodzhenoho ta znyshchenoho vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy №2923-IX. vid 23.02.2023 r. [On compensation for damage and destruction of certain categories of real estate objects as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, and the State Register of property damaged and destroyed as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the armed aggression of the Russian

- Federation against Ukraine №2923-IX. 23.02.2023] [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>>
- Kaminska, N.V., 2024. Mizhnarodno-pravovyi rezhym kontrzakhodiv u formi peredachi Ukraini rosiiskyykh aktyviv: teoretychni y praktychni aspekty [International legal regime of countermeasures in the form of transfer of Russian assets to Ukraine: theoretical and practical aspects]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, №3. S. 9-20. <https://doi.org/10.33498/louu-2024-03>
- Kaminska, N.V., Kaminska, A.A., 2025. Myr i bezpeka yak fundamentalni tsinnosti v umovakh transformatsii mizhnarodnoho i konstytutsiinoho pravoporiadkiv [Peace & security as fundamental values in conditions of transformation of international and constitutional legal order]. *Migration & Law*. Vol.5 C. 69-86. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2025-5-4-69-86>
- Kaminska, N., 2026. Pravo na spravedlyvyi sud, pravo na dostup do pravosuddia i pravo na kompensatsiiu: problemy kontseptualizatsii ta realizatsii v umovakh voiennoho stanu [The right to a fair trial, the right to access to justice and the right to compensation: problems of conceptualization and implementation in conditions of martial law] *Pro Dignitate humana: kol. monohrafiia / za red. prof. Bilotskoho S.D.* Kyiv, Odesa. S.83-102
- Kompensatsiia dlia Ukrainy: pidsumky tretogo roku roboty zi stvorennia mekhanizmiv vidshkoduvannia [Compensation for Ukraine: results of the third year of work on creating compensation mechanisms] /Tsentri Dnistrianskoho [online]. Available at: <<https://dc.org.ua/news/kompensaciya-dlya-ukrayiny-pidsumky-tretogo-roku-roboty-zi-stvorennia-mekhanizmiv-vidshkoduvannia>>
- Konfliktolohiia. Slovnyk, 2012 [Conflictology. Dictionary]/ za zah. red. O.H. Kolba i A.I. Buimistera. Kyiv - Pereiaslav-Khmelnytskyi "Vydavnytstvo KSV». 592 s.
- Malysheva, N., 2024. Mizhnarodnyi kompensatsiinyi mekhanizm spriamuvannia zamorozhenykh rosiiskyykh aktyviv na koryst Ukrainy: mozhlyvosti stvorennia, pravovi problemy ta shliakhy yikh podolannia [International compensation mechanism for directing frozen Russian assets to Ukraine: possibilities of creation, legal problems and ways to overcome them]. *Pravova derzhava*, Vyp. 35. S. 426-441
- Popovych, O.V., 2013. Zmist poniattia «kompensatsiia»: nablyzhennia do tsilisnoho bachennia [The content of the concept of "compensation": approaching a holistic vision]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 17(1), 81-85 [online]. Available at: <<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/288>>
- Slovnyk.ua. Kompensatsiia [Dictionary. .ua. Compensation] [online]. Dostupno: <<https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>>
- Traktat pro kompensatsiiu v pravi, 2026 [Treatise on compensation in law]: monohrafiia/ za zahalnoi redaktsiieiu: Spasybo-Fatieieva I.V. Vyd-vo: EKUS. 544 s.
- Verkhovana Rada Ukrainy. Kompensatsiia. Zakonodavstvo Ukrainy. [Compensation. Legislation of Ukraine] [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/12874?dark=1>>
- Verkhovna Rada Ukrainy Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] 2003. [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>>
- Yosypov, A.A., 2025. Administratyvno-pravove rehuliuвання vidshkoduvannia shkody, zavdanoi mainu hromadian unaslidok zbroinoi ahresii [Administrative and legal regulation of compensation for damage caused to property of citizens as a result of armed aggression] *Kandydat nauk. Dysertatsiia*. Kyiv, 233 s.

Kaminska Nataliia

**THE RIGHT TO COMPENSATION: CURRENT THEORETICAL, LEGISLATIVE
AND PRACTICAL ASPECTS IN MARTIAL LAW**

The article is devoted to clarifying the polysemous nature and essence of the right to compensation, the fundamental category of "compensation", the analysis of theoretical structures and the legislative framework, and taking into account the realities of today, primarily the legal regime of martial law, which determines the isolation of urgent theoretical and practical problems of ensuring the right to compensation. It is emphasized that the disclosure of the nature, essence and content of the concepts of "compensation", "right to compensation" allows us to assert their polysemous nature, interdisciplinary and interdisciplinary nature, dichotomy, including public-law and private-law aspects of regulation and implementation, protection and safeguarding, restoration or facilitation of restoration in case of violation. There is a multifaceted interpretation, the absence of unified approaches to the definition, disclosure of substantive features and characteristics, at the legislative level, relevant judicial and other law enforcement practice, a generalized or expanded interpretation of compensation is widespread, the right to compensation for property and moral damage is provided. The right to compensation can be both individual and collective, its analysis requires comparison with the right to compensation, the right to protection, other rights guaranteed at the constitutional and international legal levels.

Russia's aggression against Ukraine with the corresponding large-scale losses emphasizes the urgency of finding optimal methods and procedures for implementing the right to compensation, mechanisms for ensuring it, etc. It is emphasized that the combination of national and international mechanisms is key to ensuring the effectiveness of compensation, as it allows combining the efficiency of national payments with potential reparation claims against the aggressor state. Proper implementation of the right to compensation, reparation for damages caused in wartime is seen as an effective economic instrument of compensation and restoration, as well as a way to protect human rights, restore and ensure social justice. That is, the right to compensation for damages caused as a result of aggression is a manifestation of social and state responsibility, a necessary component of post-war restoration, stabilization of legal and social order. This necessitates the development and ensuring the effective functioning of special national and international mechanisms that combine organizational, institutional, financial, legal, judicial and other compensatory instruments.

Keywords: compensation, right to compensation, right to restitution, right to protection, legislation, international law, civil liability, international liability, public law, private law, protection of rights and freedoms, compensation for damages, martial law, aggression, destroyed property, security.

Статтю було подано / The article was submitted	28.03.2026
Статтю було прийнято / The article was accepted	21.04.2026